

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 314.04:332.135

Калашнікова Т.М.
кандидат економічних наук,
старший науковий співробітник відділу досліджень людського розвитку
Інституту демографії та соціальних досліджень імені М.В. Птухи
Національної академії наук України

НАДБАННЯ ФРАНЦУЗЬКОЇ ШКОЛИ ПРОСТОРОВОЇ ЕКОНОМІКИ У КОНТЕКСТІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

ACHIEVEMENTS OF THE FRENCH SCHOOL OF SPATIAL ECONOMY IN THE CONTEXT OF HUMAN DEVELOPMENT

АНОТАЦІЯ

Розгляд людського розвитку в просторовому аспекті має збагатити наші знання про цей об'єкт дослідження. У статті визначено ключові аспекти з доробку теорії просторової економіки (теорії полюсів і центрів зростання, теорії полюсів конкурентоздатності, концепції осей розвитку, теорії близькості, теорії інноваційних середовищ), що є важливими для вивчення та стимулювання регіонального людського розвитку.

Ключові слова: людський розвиток, економічний простір, французька школа просторової економіки, полюс зростання, близькість, локальний розвиток.

АННОТАЦІЯ

Рассмотрение человеческого развития в пространственном аспекте обогатит наши знания об этом объекте исследования. В статье определены ключевые аспекты теории пространственной экономики (теории полюсов и центров роста, теории полюсов конкурентоспособности, концепции осей развития, теории близости, теории инновационных сред), которые являются важными для изучения и стимулирования регионального человеческого развития.

Ключевые слова: человеческое развитие, экономическое пространство, французская школа пространственной экономики, полюс роста, близость, локальное развитие.

ANNOTATION

Consideration of human development in the spatial aspect is to enrich our knowledge about the object of study. The article defines the key issues of theory of spatial economics (the theory of poles and growth centers, the poles of competitiveness, the concept of axes of development, the theory of proximity, the theory of innovation environments), which are essential for the study and promotion of regional human development.

Keywords: human development, economic space, French school of spatial economics, poles of growth, proximity, local development.

Постановка проблеми. Концепція людського розвитку поєднує в собі соціальні і економічні аспекти розвитку суспільства у контексті розширення можливостей людини щодо гідного життя та самореалізації через освіту, саморозвиток, працю, змістовне дозвілля. Концепція людського розвитку постійно розвивається – збагачується її зміст, удосконалюється методика вимірювання, висновки щодо стану людського розвитку стають управлінськими завданнями на рівні держав і окремих регіонів.

Цей поступ в Україні можна прослідкувати за змістом монографічних досліджень Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, а також окремих авторів. Логіка пізнання цього явища йде від дослідження змісту і складу концепції людського розвитку в контексті ООН, до адаптація і укорінення на українському ґрунті, зокрема етапним і показовим кроком у цьому напрямі є розробка методики регіонального індексу людського розвитку (РІЛР), який тепер на постійній основі розраховується Державною службою статистики України. У 2012 році здійснено актуалізацію методики розрахунку РІЛР. Аналіз обрахованих на новій методичній базі індексів показали досить значну міжрегіональну диференціацію регіонів, при сталій тенденції збереження внутрішньо регіональних тенденцій розвитку. Така сталість у випадку збереження негативних характеристик, у відставанні навіть від середньоукраїнського рівня не може не викликати занепокоєння. І спонукає до пошуку нових підходів і аналітичних інструментів щодо управління соціальними процесами. Зокрема це пошук схеми декомпозиції регіону з метою знаходження нового об'єкта дослідження, на рівні якого можливо сформувати більш ефективні і дієві рекомендації щодо покращення стану людського розвитку. Так, регіон можна розглядати як сукупність адміністративних районів та міст. У такому випадку об'єктом дослідження, окрім простого співставлення показників за відповідними адміністративними одиницями субрегіонального рівня, має виступати стан розвитку в міських поселеннях і сільській місцевості в рамках відповідного регіону. З іншого боку, якщо відійти від орієнтації на адміністративний поділ, то середовище регіону можна розглядати як певний економічний простір, який структурується центр-периферійними відносинами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Таку двоїстість можна охарактеризувати як роз-

гляд проблеми в термінах AR-простору, тобто як адміністративного регіону і ER-простору – економічного регіону¹. Огляд публікацій щодо першого напрямку демонструє, що соціально-економічний розвиток регіонів постійно перебуває в центрі уваги науковців [2; 3; 4]. Деяко менша кількість вітчизняних робіт присвячена проблематиці розвитку сільських територій [5].

Щодо другого напрямку, то утвердженню і збереженню їх самобутності сільських територій, специфіці їх взаємодії з міськими агломераціями присвячено низку вітчизняних і зарубіжних публікацій, зокрема франкомовних [6; 7; 8], де цей напрям – просторова економіка активно розвивається вже понад пів століття. Деяко незвичний погляд на периферію як на специфічну територію репрезентовано в роботі [9], автор зауважує, що місто хоча і «відтискає»,

відвойовує у сільській місцевості цей простір, але при цьому при застосуванні ряду практик (плануванні розвитку, управлінні містобудівним процесом, консолідації місцевих спільнот), можливе досягнення позитивного забарвлення даного процесу. Запорукою цього є відхід від усталеного підходу, що центром розвитку міської агломерації має бути лише центральне місто, автор наголошує на тому, що соціально-економічну сталість може забезпечити процес повноцінного розвитку локальних общин, що мають периферійне (або приміське) географічне положення.

Досить цікавими видаються роботи Р. Капелло, присвячені дослідженню факторів регіонального розвитку [10; 11], зокрема авторська систематизація теоретичних концепцій регіонального розвитку стосовно їх відношення до категорії простору – його пасивної або активної ролі у регіональному розвитку (табл. 1).

В іншій своїй роботі [13] Р. Капелло здійснює економетричний аналіз факторів регіонального зростання і доходить висновку, що основними факторами, які визначають конкурентні переваги, що пояснюють регіональні відмінності – глобальних, а також регіональних і місцевих гравців, є інновації, людський капітал, політична підтримка та національні ефекти.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Варто зауважити, що переважна більшість публікацій орієнтована на дослідження економічних аспектів розвитку – в них можна спостерігати комплексність аналізу і підходів до вирішення відповідних завдань розвитку. Проте соціальний аспект зостається висвітленим не так добре і публікації в основному присвячені окремим соціальним явищам – проблемам освіти, охорони здоров'я, соціального обслуговування тощо. На цьому тлі дослідження людського розвитку мають необхідний елемент узагальнення і комплексного підходу вивчення проблеми. При цьому варто наголосити, що саме просторовий аспект людського розвитку є вивченим сьогодні недостатньо.

Метою цієї статті є розширення методологічних засад дослідження людського розвитку у містах та у сільській місцевості – виявлення спільних рис і проблем та їх диференціації через звернення до теоретичного доробку теорій розміщення та просторової економіки. Зокрема досить цікавим видається доробок французької школи просторової економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Французька школа просторової економіки бере свій початок з наукових ідей французького економіста Франсуа Перру (*F. Perroux*) (1903–1987), який одним із перших, у 1955 році, ввів у науковий обіг поняття «полюсу зростання» в рамках теорії полюсів зростання (*théorie des pôles de croissance*). На його думку, «полюса зростання» («точки економічного зростання») є агломераціями підприємств, що сконцентровані територіально і вирізняються поміж інших

Таблиця 1
Регіональне зростання (розвиток):
економічні теорії і концептуалізація простору
за Р. Капелло [10, с. 15]

Роль простору	Теоретична позиція	
	макроекономічна	мікротериторіальна і поведінкова
Пасивна	Забезпеченість факторами. Виробнича спеціалізація	Спільний соціальний капітал. Доступність. Дифузійні процеси, пов'язані з екзогенними технологіями. Присутність домінуючої фірми або транснаціонально компанії
	Теорії: Неокласичні теорії зростання. Теорії наділеності факторами. Теорія експортної бази.	Теорії/моделі: Теорія полюсів зростання. Теорія наділеності інфраструктурою / потенціалу розвитку. Епідемічні моделі дифузії інновацій. Модель «центр-периферія»
Активна	Так звана зростаюча віддача	Агломераційні економічні ефекти. Динамічні територіальні екстерналії. Ендогенні процеси створення знань.
	Теорії: Теорія ендогенного зростання. Нова економічна географія.	Теорії: Теорія промислових округів. Теорія інноваційних середовищ. Теорія навчаючихся регіонів.

Джерело: наведено за перекладом В.М. Українського [12, с. 72]

1 Досить чітко на пострадянському просторі постановку проблеми щодо усвідомлення обмеженості регіонального підходу в його класичному вигляді озвучено в роботах П.О. Мінакіра, зокрема [1, с. 23].

інтенсивними інноваційними процесами. Концепція «полюсу зростання» виступає органічною складовою загальної економічної теорії цього дослідника. В роботі «L'économie du XX siècle» [14] («Економіка 20 століття») 1961 року Ф. Перру (*F. Perroux*) виклав свої головні ідеї. По-перше, це теорія «домінуючої економіки», якою автор презентує власне бачення сучасної йому капіталістичної економіки.

Економічний світ Ф. Перру покоїться на нерівності як основоположному принципі господарського життя. Він вважає, що в соціально-економічній системі сучасного капіталістичного суспільства немає ніяких внутрішніх спонукань, які штовхали б цю систему до встановлення рівності. Нерівність впливає з відмінностей у розмірах виробництва і капіталу, з різного ступеня інформованості партнерів, з приналежності до різних областей господарства. Головний результат нерівності – існування домінуючих і підлеглих економічних одиниць. Відносини між ними будуються інакше, а ніж при простому товарному виробництві. У мережу відносин вплітається примус як специфічне «економічне благо», що дає його власнику економічні переваги. Домінуючі одиниці примушують інших погоджуватися на пропонувані в односторонньому порядку умови угод або співробітництва. Нерівність господарюючих одиниць має своїм наслідком деформацію економічного простору. Один з найцікавіших видів деформації, описаних Перру, – поляризація простору навколо ведучої галузі («полюси зростання»). Підприємства, що входять в зону поляризованого простору, встановлюють нерівноправні відносини по відношенню до його полюсів, відчуваючи при цьому на собі їх захоплюючий або гальмівний вплив [15].

Приклади прояву цієї нерівності Ф. Перру бачив на рівні взаємодії країн, при формуванні відносин центру і периферії на глобальному рівні. З констатації нерівності і нерівномірності розвитку автор виводить необхідність удосконалення капіталістичного укладу за допомогою державного регулювання, обґрунтувавши «теорію гармонізованого зростання», а запропонувавши «теорію всезагальної економіки» Ф. Перру визначив мету цього поступу як майбутнє суспільство, в якому виробництво буде послугувати людині, будуть подолані злиденність і насильство.

Звертаючись до наукової спадщини Ф. Перру, неможливо не відзначити надзвичайну актуальність його ідей. На новому витку економічних процесів світова спільнота знову як надзвичайно важливу розглядає проблематику нерівності, зокрема у міждержавному контексті. Так, в експертному звіті «Global Risks 2014, Ninth Edition», який було підготовлено до Всесвітнього Економічного Форуму у Давосі – 2014, чітко визначено, що одним із найнебезпечніших ризиків є «зростаюча нерівність доходів» [16 с. 9]. Експерти зазначають,

що в умовах глобалізації невинне зростання розриву у доходах між багатими і бідними верствами населення є вкрай небезпечним. Чисельність середнього класу у світі скорочується, а це веде зниження загального рівня споживання у світі.

Обґрунтувавши теорію гармонізованого зростання, Ф. Перру виступив ідейним натхненником дирижизму (фр. *dirigisme*) – адаптованого до європейського ґрунту кейнсіанського погляду на регулювання економіки. У цьому зв'язку досвід Франції, яка в процесі повоєнної відбудови економіки спиралася на дирижизм та індикативне планування повинен зацікавити українську наукову спільноту і публічну владу. До того ж інструментарій регулювання регіональної політики розроблений у Франції є одним з найефективніших в Європі. Його важливою складовою є політика розбудови інфраструктури, розвинута система регіональних стимулів та щодо розвитку територіальних громад (зокрема, субсидій на регіональний розвиток, податкові пільги, застосування прискореної амортизації).

Досить часто при формуванні політики економічного і соціального розвитку економісти забувають або ігнорують факт існування нерівності України по відношенню до розвинутих країн, викривлення цін та положення ресурсного додатку до більш розвинутих економік, який на сьогодні є об'єктивною реальністю.

Ф. Перру вважав, що «ефект домінування», який полягає у якісній зміні відносин між економічними одиницями, веде до «поляризації простору» навколо галузі («полюсу зростання»), в якій економічні одиниці поведуться як частини єдиного цілого, тобто як макроодиниці. При цьому «осередок зростання» як найбільш перспективне підприємство буде домінувати над іншими більш традиційними або відсталіми, визначаючи настанову по нерівномірності економічного росту, який не відбувається повсюдно, а має осередковий характер (теорія незбалансованого зростання). У структурі «полюсу зростання» Ф. Перру виокремлював 3 основних компоненти: провідну галузь, групу галузей місцевого значення (комплекс галузей), просторову агломерацію виробництва. Спираючись на класифікацію галузей за темпами розвитку і здатності до кооперації, серед галузей, що володіють потужним ефектом привабливості, здатним модифікувати структуру всієї національної економіки, вчений виокремлював хімічну промисловість, машинобудування, нафтопереробку, атомну енергетику, електронну промисловість, підприємства яких здатні виступати як домінуючі одиниці у економічному просторі.

Загалом, у своїх роботах Ф. Перру використує не тільки поняття полюс зростання (*la croissance*), а і полюси, простори та осі розвитку (*les poles, espaces et axes de developpement*), полюси, простори та осі інтеграції (*les poles,*

espaces et axes d'integration) [17; 18], розрізняючи ці поняття [17, с. 247-248].

Ф. Перру та його послідовники наголошували на важливості ролі держави у справі формування і розвитку «полюсів зростання», зокрема з метою поживлення регіонального розвитку.

Як узагальнює В.М. Український [12, с. 92; 19, с. 18-19], проблематика «полюсів», розгляд питань поляризації в економічному розвитку були характерним елементом франкомовної просторової економіки з моменту появи теорії полюсів зростання Ф. Перру в 1950-х роках. Наприклад, в 1960-і Ф. Айдало розглядав проблематику полюсів зростання в контексті зовнішніх економічних ефектів, в 1970-ті рр. Ж.-К. Перрен (*J.-C. Perrin*) оперував поняттям «полюс», розглядаючи питання урбанізації та регіонального розвитку, а А. Липец (*A. Lipietz*) проводив відповідне емпіричне дослідження французьких регіонів, виявляючи ступінь поляризації. У 1980-х рр. до теми поляризації звертався відомий канадський регіоналіст К. Де Брессон (*Ch. DeBresson*), вивчаючи питання технологічних полюсів зростання. У 1982 р. Мишель Аглиетта (*Michel Aglietta*) и Робер Буайе (*Robert Boyer*) написали роботу «Полюса конкурентоспособности, промышленная стратегия и макроэкономическая политика».

Учень Ф. Перру, Ж.-Р. Будвіль (*J. Boudeville*) як «полюси зростання» розглядав не тільки сукупності підприємств флагманських галузей, але і конкретні території (населенні пункти та регіони), які характеризуються прогресивною галузевою структурою і в економіці регіону або держави виконують функцію джерела інновацій. Його основні роботи [20; 21]. Згідно з моделлю цього автора, розвиток виробництва в економіці відбувається нерівномірно, оскільки завжди є динамічні передові галузі, які виступають локомотивом розвитку всієї економіки, які і репрезентують собою «полюси зростання». Через систему взаємозв'язків типу «затрати – випуск» ефект росту виробництва розповсюджується на весь регіон або державу. Завдяки процесу концентрації виробництва, передові галузі групуються як на певній території як в центрі зростання. Ж.-Р. Будвіль запропонував власну ієрархію центрів зростання: малі і «класичні» міста, що спеціалізуються на галузях третинного сектора => «промислові міста середнього розміру», які характеризуються диверсифікованою структурою господарства і розвиваються за рахунок зовнішніх впливів => «великі міські агломерації», які в структури господарства мають пропульсивні (передові) галузі, здатні забезпечити автономність розвитку => «полюси інтеграції», які охоплюють декілька міських систем і визначають напрямки еволюції про-

сторових структур. Згідно з Ж.-Р. Будвільем, «полюс зростання» можна трактувати як географічну агломерацію економічної активності або як сукупність міст, що мають у своєму розпорядженні комплекс виробництв, які швидко розвиваються.

Теорія «полюсів зростання» набула подальшого розвитку в роботах П. Потье (*P. Pottier*), про осі розвитку зокрема [22]. Основна ідея цієї концепції полягає в тому, що територія, яка розташована між полюсами росту і забезпечує їх транспортний зв'язок, отримує у цьому випадку додаткові імпульси зростання завдяки збільшенню вантажопотоків, поширенню інновації, розвитку інфраструктури. Сукупність полюсів зростання та осей зростання, що їх з'єднують, утворюють просторовий каркас економічного зростання регіону або держави.

У подальшому теорія полюсів росту знайшла свій розвиток у таких наукових напрямах, як дослідження локальних економічних систем², «полюсів конкурентоздатності» (*les pôles de compétitivité*), теорії інноваційних середовищ (з середини 80-х років ХХ століття, Ф. Айдало (*Ph. Aydalot*), Ж.-К. Перрен (*J.-C. Perrin*)). Саме таке спрямування французької економічної думки видається логічним з погляду на те, що в умовах постіндустріального суспільства саме інновація, забезпечує розширену віддачу від капіталу і є гарантією збереження лідируючих позицій у світовій економіці. Тобто в умовах світової конкуренції економік тільки успішність інноваційного процесу забезпечує і означає розвиток.

Локальна економічна система [23, с. 95] є виробничою системою, до складу якої входять одна або декілька структур, що мають щільні зв'язки між собою, іншими фірмами та місцевими інституціями, при цьому діяльність цієї системи концентрована і спеціалізована навколо певного продукту, ринку або сфери діяльності. У роботі [25, с. 3] локалізація конкретизується як територія, що відповідає області, всередині якої населення може знайти роботу без переїзду. М. Гроссетті виокремлює шість специфічних різновидів SPL, таких як: округа, технополіси, субконтрактні системи, специфічні види діяльності, орієнтовані на світовий ринок, сервісні системи метрополітену і агропромислові системи [26, с. 171-174].

Вивчення економічних локалізованих систем щільно пов'язано теорією близькості (*la théorie de la proximité*) – ще одним актуальним напрямом досліджень франкомовних науковців (що розробляється такими групами дослідників, як «*French school of economies of proximity*», *L'équipe PROXIMITES*, «*Dynamiques de Proximité*» та ін.). Їх метою є введення просторової змінної в економіку та інші соціальні науки. У відповідній теорії близькість розглядається не тільки як географічний, топографічний феномен, а і як міра інтенсивності відносин, контактів між суб'єктами.

² Саме терміном «локальні економічні системи» на думку В.М. Українського [24, с. 114] найбільш адекватно можна перекласти франкомовний термін «*les systimes productifs locaux*» (SPL).

Завершити огляд сучасних напрямів французької економічно-просторової думки варто згадкою про теорію інноваційних середовищ (*Théorie des milieux innovateurs*), що перш за все перебуває у фокусі інтересів наукової групи *Le Groupe de Recherche Européen sur les Milieux Innovateurs (GREMI)*, яка пов'язана з ім'ям Ф. Айдало (*Ph. Aydalot*) [27; 28].

Дослідницькі гіпотези у трактуванні Ф. Айдало мали такий зміст: «Інноваційне підприємство не передеє локальним середовищам, воно породжується ними. Інноваційна поведінка у винятковому ступені залежить від змінних, що визначаються на локальному або регіональному рівні. Дійсно, минуле територій, їх організація, їх можливість генерувати спільні проекти, згода, що їх структурує, лежать в основі інновацій. Доступ до технологічних знань, наявність ноу-хау, структура ринку праці і багато інших складових локальних середовищ зумовлюють зони більшої або меншої інновативності» [12].

На думку А. Браманти [29, с. 22-24, 26], розвиток інноваційного середовища детермінується п'ятьма процесами, що сильно перекриваються, репрезентуючи собою кілька напрямів, за якими можна буде (і потрібно) сформулювати відповідь відносно динаміки реляційного розвитку та територіальної конкурентоспроможності:

– динаміка системи промислового виробництва (що включає в себе конкретні умови обміну між фірмами: відносини входу-виходу, ступінь спеціалізації, галузеву структуру, наявність або відсутність домінуючої фірми тощо);

– процес навчання системи (структурування процесу навчання в системі, визначає, у свою чергу, зростання прогресивних або регресивних коаліцій, залежно від владних відносин між учасниками, одні з яких здатні до метаболізації змін, а інші є акторами, виключеними з цих процесів [30]);

– розвиток «спеціальних» структур управління;

– розвиток так званого «підтримуючого простору» (і локальних політик), що виникає при консолідації спільних інтересів і процесу загальної ідентифікації стратегії місцевого розвитку;

– процес специфічного поєднання внутрішніх контактів з зовнішніми мережевими зв'язками.

Р. Ратті і Ф. ДеАмброджо в роботі [31, с. 171] розрізняють виробничий простір, ринковий простір і підтримуючий простір. Останній опосередковує три типи неринкових відносин, а саме: відносини, що пов'язані з організацією факторів виробництва; стратегічні відносини фірми з її партнерами, постачальниками, клієнтами, стратегічні відносини з іншими акторами середовища (суспільними інститутами, приватними асоціаціями).

Можна зробити висновок, що теорія інноваційних середовищ дозволяє виявити механізми формування інституціонального середовища, здатного стимулювати фірми до інновацій, випуску конкурентоспроможної продукції через відносини з іншими агентами, що перебувають у відповідному середовищі. До таких акторів, окрім самих підприємств, належать місцеві органи влади, приватні суб'єкти або їх групи, інші локальні інститути.

Таблиця 1

Теорії просторової економіки та їх ключові аспекти, що є важливими для вивчення та стимулювання регіонального людського розвитку

Теоретичний напрям	Важливі аспекти для вивчення людського розвитку в просторовому аспекті	Важливі аспекти для стимулювання людського розвитку в просторовому аспекті
Теорія полюсів і центрів зростання Теорія полюсів конкурентоспроможності	Дослідження проактивного потенціалу підприємств соціальної сфери та їх об'єднань в сфері людського розвитку.	Формування полюсів зростання людського розвитку (як у вигляді відповідної теоретичної концепції, так і практичних рекомендацій).
Концепція осей розвитку	Значення транспортних каналів, що поєднують між собою центри розвитку для соціального та людського розвитку.	Механізми комунікації та розповсюдження позитивних ефектів (інновацій, суспільних практик).
Теорія близькості	Дослідження різних видів близькості. Визначення соціально-економічних ефектів, що стимульовані близькістю (географічною, організаційною, інституціональною, територіальною, технологічною, реляційною тощо) та мають вплив на процеси людського розвитку.	Позитивні екстерналії певних територій, «еластичність територій». Локальний розвиток як передумова людського розвитку.
Теорія інноваційних середовищ	Концепт особливим чином синтезованого і підтримуючого простору, який інспірує людський розвиток.	Пошук компонентів відповідного підтримуючого простору.
Концепція територіально локалізованих економічних систем	Дослідження типологізації територіально локалізованих економічних систем (агломерацій, кластерів, мережесистем тощо), їх значення для людського розвитку. Первинні і вторинні ефекти територіально локалізованих економічних систем для людського розвитку.	Посилення значення територіальних інститутів для людського розвитку, зокрема місцевого самоврядування. Локальна економічна інтеграція заради людського розвитку. Кооперація територій.

На нашу думку, саме поняття підтримуючого простору пов'язує як економічні, так і соціальні аспекти розвитку територій, що детермінують і підсилюють динаміку один одного. Конкуренція між територіями має як економічний, так і соціальний аспекти, синергія цих двох процесів є дуже близькою до змісту людському розвитку.

Ґрунтуючись на поглядах французьких науковців, географічний простір, зокрема регіональний, поляризований центр-периферійними відносинами, можна репрезентувати як певну мережеву структуру центрів економічної (виробничої) діяльності, пов'язаних між собою і своєю периферією певними зв'язками, що опосередковуються осями розвитку і підтримуються, інспіруються інноваційним середовищем. При цьому ця мережа нашарована на територіальну інфраструктуру, систему розселення, щільно пов'язана з ними, підживлюється потенціалом «генія місця» як унікальним сполученням географічного ландшафту, культурних традицій, історичної пам'яті місцевих громад.

Таким чином, варто узагальнити, що спираючись на комплекс понять, концептів і методологічних підходів, що запропоновані школою французької просторової економіки можна сформулювати досить цілісне уявлення про закономірності функціонування соціально-економічних процесів на територіальному рівні та отримати інструменти по активізації, стимулюванню як територіально локалізованої виробничої діяльності, так і процесів розвитку територій загалом.

У таблиці 1 визначено ті аспекти людського розвитку, які можливо виокремити, ґрунтуючись на теоретико-методологічному інструментарії французької школи просторової економіки.

Висновки. Розгляд людського розвитку в просторовому аспекті має збагатити наші знання про нього як об'єкт дослідження. Використання теоретико-методологічного доробку французької школи просторової економіки дозволяє розширити звичні підходи до його вивчення та стимулювання, переносячи центр уваги соціальної політики на зусилля з формування центрів та полюсів зростання людського розвитку. Це повертає науковців і практиків до вивчення проблем локального рівня та стимулювання локального (перш за все ендogenous) розвитку, розглядаючи його як передумову людського.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Минакир П.А. Экономический анализ и измерения в пространстве // *Пространственная экономика*. – 2014. – № 1. – С. 12-39.
2. Пашкевич М.С. Наукові засади регулювання регіональної економіки : моногр. / М.С. Пашкевич. – Д. : Національний гірничий університет, 2012. – 790 с.
3. Прутула Я.В., Кузенко Н.В. Структурні реформи і регіональна конвергенція в Україні // *Регіональна економіка*. – 2013. – № 1(67). – С. 7-16.
4. Грига В.Ю. Економічна динаміка регіонального розвитку в Україні // *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка*. – 2013. – № 4(41). – С. 134-139.
5. Павлов О.І. Регіональні особливості розвитку сільських територій України // *Регіональна економіка*. – 2013. – № 4(70). – С. 16-23.
6. Angelini Julien, « Le débat public comme agir territorial : méthodes qualitatives », *Communication et organisation*, n 38, 2010, p. 171-180.
7. Dodier Rodolphe, Laurent Cailly, Arnaud Gasnier, et François Madoré, *Habiter les espaces périurbains*, Rennes, Presses universitaires de Rennes, 2012.
8. Clément Camille. Le lieu agricole périurbain : un analyseur de la complexité des constructions territoriales entre actions politiques, débats publics et pratiques spatiales : étude de cas dans le Lunellois (Languedoc) // *Nouvelles perspectives en sciences sociales : revue internationale de systémique complexe et d'études relationnelles*, Volume 10, numéro 1, 2014, p. 27-57.
9. François Mancebo, « Périurbanisation et durabilité : inverser la perspective », *Cybergeo : European Journal of Geography [En ligne]*, Aménagement, Urbanisme, document 686, mis en ligne le 28 juillet 2014, consulté le 10 mars 2015. URL : <http://cybergeo.revues.org/26427> ; DOI : 10.4000/cybergeo.26427.
10. Capello R. Space and theoretical approaches to regional growth // Capello R., Camagni R., Chizzolini B., Fratesi U. *Modelling Regional Scenarios for the Enlarged Europe: European Competitiveness and Global Strategies*. Berlin: Springer, 2008. P. 13-31.
11. Capello R., Caragliu A. and Nijkamp P. Territorial capital and regional growth: increasing returns in knowledge use // *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 2011, vol. 102, issue 4, P. 385-405.
12. Украинский В.Н. Французская пространственная экономика: от промышленных округов до полюсов конкурентоспособности // *Пространственная экономика*. – 2011. – № 3. – С. 71-99.
13. Capello R., Fratesi U. Growth Patterns in Global Regions: Do Specific Success Factors Make a Difference? // *Journal of heterodox economics*. – 2013 – Volume. – № 1. – P. 54-78.
14. Perroux F. *L'economie du XX siecle*. – Paris. – 1961.
15. История экономических учений: современный этап / под ред. А.Г. Худокормова. – М. : ИНФРА-М, 2002. – 733 с.
16. *Global Risks 2014: Ninth Edition Taking a 10-year outlook / World Economic Forum [Електронний ресурс]*. – 60 p. – Режим доступу : http://opim.wharton.upenn.edu/risk/library/Global_Risks_2014.pdf.
17. Perroux F. Les investissements multinationaux et l'analyse des pôles de développement et des pôles d'intégration // *Revue Tiers-Monde*. – 1968. – Т. 9. – № 34.
18. Perroux F. Note sur la ville considérée comme pôle de développement et comme foyer du progrès // *Revue Tiers-Monde*. – 1967. – Т. 8. – № 32.
19. Украинский В.Н. Французская школа пространственной экономики: генезис и современные направления развития : автореф. канд. экон. наук : специальность 08.00.01 – Экономическая теория. – Москва – 2013, 24 с., с. 18-19.
20. Boudeville J. R. *Les 'espace economique*. – Paris, PUF, 1961. – P. 16-37.
21. Boudeville J.-R. *Problems of Regional Economic Planning*. – Edinburg, Edinburgh University Press., 1966. – P. 9-128.
22. Pottier P. Axes de communication et developpement economique // *Revue Economique*. – 1963. – № 1. – P. 12-58.

23. DATAR, 2003. La France, puissance industrielle. Une nouvelle politique industrielle par les territoires, Paris. Ernst & Young L'implication des PME et des SPL dans les Poles de Competitivite. 2005.
24. Украинский В.Н. Современная французская пространственная экономика: теория близости и типологизация локализованных экономических систем // Пространственная экономика. – 2011. – № 2. – С. 92-126.
25. Ernst & Young L'implication des PME et des SPL dans les Poles de Competitivite. 2005.
26. Grossetti M. Concentration d'entreprises et innovation: esquisse d'une typologie des systemes productifs locaux // Geographie, Economie, Societe. 2004. Vol. 6. № 2. – P. 163–177.
27. Aydalot Ph. Économie régionale et urbaine, Paris, Economica. 1985.
28. Aydalot Ph. (dir.), Milieux innovateurs en Europe, Paris, GREMI. 1986.
29. Bramanti A. From Space to Territory: Relational Development and Territorial Competitiveness. The GREMI Approach within the Contemporary Debate. Paper presented at the conference «SMEs and districts: hybrid governance forms, knowledge creation & technology transfer». Castellanza. 1998. 5–7 November.
30. Bianchi P. and Miller L.M. (1994) Innovation, Collective Action and Endogenous Growth: An Essay on Institutional and Structural Change, *Dynamis*, no. 2/94, Idse-Cnr, Milano.
31. Ratti R., D'Ambrogio F. Processus d'innovation et intégration locale dans une zone périphérique // Maillat D., Quévit M., Senn L. (eds.) Réseaux d'innovation et milieux innovateurs: un pari pour le développement régional. Neuchâtel: GREMI/EDES, 1993. – P. 167-195.